

Gunnar Bech

IV

GUNNAR BECH

30. marts 1920 — 17. januar 1981

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 1. april 1982

af **H. Bach**

Gunnar Bech blev født den 30. marts 1920 i den lille landsby Græse (i nærheden af Frederikssund), hvor hans far Anders Bech (1865—1928) var førstelærer. Han tog mellemskoleeksamen ved Frederikssunds Mellem- og Realskole i 1936 og gik derefter i det nysproglige gymnasium på Frederiksborg Statsskole fra 1936—39. Studentereksamen med udmærkelse — det forekom sjældent på den skole — og dog var han alt andet end den typiske duksedreng: kritisk, selvstændig, undertiden oppositionel. Han har på prent givet udtryk for taknemmelighed over den inspiration, som gymnasiets undervisning i samtlige sprogfag gav ham. Jeg havde selv hans klasse i tysk, og husker tydeligt, at hans interesse ensidigt var rettet mod grammatik og sprogfærdighed, med ringe sans for den litterære side, som der dengang var værdifulde traditioner for i gymnasiets tyskundervisning. Til gengæld kunne han overraske ved, at han foruden den obligatoriske ugentlige tyske stil ofte afleverede en oversættelse til hollandsk, som han ligesom spansk og italiensk læste på egen hånd. Jeg er sikker på, at de tre år i Hillerød havde stor betydning for hans menneskelige udvikling. Skolen var præget af en liberal ånd, og eleverne var åbne for politiske og kulturelle problemer. Gunnar Bech, i hvis natur der lå en vis kejtethed, foldede sig ud blandt meget aktive kammerater, som beundrede hans faglige dygtighed og hans formuleringsevne i diskussionerne.

Efter studentereksamen gik han igang med at studere tysk med magisterkonferens som mål; det skete kun undtagelsesvis, at nogen valgte konferensstudiet i skolefagene — dels var beskæftigelsesudsigterne meget ringe, jævnført med cand.mag.ernes (som kunne være dårlige nok dengang), dels var pensum både i den sproglig-filologiske og i den litterære

sektion så omfattende, at det var stærkt belastende. — I 1942 fik han Universitetets guldmedalje for en prisopgave i germansk filologi, og han afsluttede magisterkonferensen i vinteren 1944—45.

Allerede dengang blev Gunnar Bech af sine medstuderende anset for at være så fremragende dygtig i de sproglige discipliner, at han måtte kunne regne med en videnskabelig løbebane. Hans lærere til konferensen var Hammerich og Peter Jørgensen, mens han stod i et skarpt modsætningsforhold til Carl Roos, hvis særprægede og stærkt subjektive fortolkningskunst lå meget fjernt fra Gunnar Bechs åndsform. Han dyrkede alsidige sprogstudier: kendskab til græsk og sanskrit krævedes til konferensen; desuden befattede han sig især med russisk og andre slaviske sprog.

Som ganske ung studerende blev han 1941 optaget i Lingvistkredsen. Diskussionerne dér og især Hjeltslevs banebrydende ideer fik største betydning for Gunnar Bechs videnskabelige arbejder. — I 1944—45 var han alumne på Regensen, hvor han blev medlem af en modstandsgruppe; efter konferensen boede han på Elers kollegium; han fik en lang række stipendier, bl. a. et statsrejsestipendium til Prag, hvor han 1946—47 gjorde forarbejdet til sin disputats om den tjekkiske konjunktiv (1951).

Efter konferensen var han i nogle år timebetalt undervisningsassistent; blev så i 1949(—55) universitetsadjunkt, dengang en tidsbegrænset stipendiestilling med en vis undervisningsforpligtelse. I 1956 fik han et til ham nyoprettet, ordinært professorat i tysk sprog, som han i 10 år varetog med energi og med god tilslutning fra de studerende. Han var dog ikke helt tilfreds med udviklingen i de sproglige skoleembedseksamensfag og skiftede derfor i 1966 over til lærestolen i sammenlignende sprogvidenskab, der var blevet vakant ved Louis Hjeltslevs død. Dette arbejdsområde passede på mange måder godt til hans udstrakte sproglige viden og hans metodiske retningslinier. Alligevel blev det en skuffelse. Igennem mange år var kravene til konferensen i sammenlignende sprogvidenskab svulmet sådan op, at det simpelthen var umuligt at honorere dem. Gunnar Bech prøvede derfor at omorganisere studiet; men han løb ind i store vanskeligheder. Skønt han selv, inspireret af Hjeltslev, tilhørte en alt andet end traditionsbunden retning i sprogvidenskab, var studenterne blevet optaget af endnu mere »moderne«, amerikanske strømninger (Chomsky), som Bech stod ganske afvisende overfor. Han holdt fast ved, at det måtte være lærestolens indehaver, der havde hele ansvaret for fagets indhold og udvikling, og det var ikke just populære

toner i hine kaotiske år. I 1968 vendte han derfor tilbage til sit oprindelige fag ved Peter Jørgensens afgang. — Men kort efter blev den kun 50-årige ramt af alvorlig sygdom, der tvang ham til at søge sin afsked i 1972. Det var dybt tragisk at se det hurtigt fremskridende legemlige forfald, der også påvirkede taleevnen. Han var åndsfrisk og bevarede længe håbet om, at der kunne ske et medicinsk mirakel; men han fandt sig meget tappert i sin tunge skæbne, taknemmelig for sin (2.) hustrus omsorg, og i det hele præget af en mildhed, som nok — i hvert fald udadtil — var et nyt træk i hans karakter.

I de godt 20 år Gunnar Bech fik mulighed for at undervise ved Universitetet, ofrede han mange kræfter på denne side af sit embede. Som undervisningsassistent for Hammerich overtog han øvelser for nybegynderne over oldhøjtysk (m. m.), og han vendte også som professor adskillige gange tilbage til dette kursus, fordi det gav meget gunstige muligheder for at lære studenterne sprogiagttagelse og at anspore dem til selvstændige sammenligninger med tysk og dansk. Man kan kun beklage, at de fleste tyskstuderende i dag bliver snydt for denne igangsættelse — som for så meget andet.

Han læste også over andre germanske dialekter, oldsaksisk og gentagne gange over gotisk, hvilket satte sig spor i videnskabelige afhandlinger. Men i centrum af hans undervisning for viderekomne stod øvelser i indtrængende sproglig analyse af nutidige tekster og en række kollokvier over moderne grammatiske problemer, med udgangspunkt i de emner, som han behandler i sin videnskabelige produktion fra denne tid. Nogle af kollokvierne blev afholdt i samarbejde med kolleger fra andre fag: Paul Diderichsen, Erik Hansen, Sven Skydsgaard og Johnny Christensen.

Gunnar Bech var en strålende lærer. Jeg har ikke selv haft føling med hans virke i de år, men har udspurgt nogle af hans elever fra 50/60erne. Skønt de fleste tyskstuderes egentlige interesse naturlig nok gjaldt litteraturen, lyder udsagnene på, at det var en oplevelse at følge hans øvelser. Han underviste med engagement og smittende begejstring. Hurtigt kom han, selv i begynderundervisningen, frem til centrale problemer, han nøjedes aldrig med lette konklusioner. Studenterne lærte det elementære stof og fik samtidig fornemmelsen af direkte kontakt med den videnskabelige diskussion. Han stillede store krav til studenterne, men bevarede altid en venlig tone; studenterne respekterede hans dygtighed og holdt af ham. — Ikke så lidt vanskeligere var derimod forholdet til

hans kolleger. Det kompromisløse i hans karakter gjorde det svært for ham at finde frem til de gensidige indrømmelser, der er så nødvendige i det kollegiale samarbejde.

For Gunnar Bech som for så mange andre gav guldmedaljeafhandlingen impulsen til hans første videnskabelige arbejder. Opgaven gik ud på 1) en oversigt over udviklingen af de tyske modalverber (*wollen, sollen, dürfen, mögen, müssen, können*); 2) en videregående redegørelse for disse verbers afgrænsning og for spørgsmålet, om de kan siges at danne et »betydningsfelt« (med henvisning til en teori af Jost Trier). — I bedømmelsen fremhæves forfatterens klare tankegang og abstraktions-evne, samt den mønstergyldige materialebehandling og litteraturbenyttelse. Nogle få indvendinger forekommer lidet relevante. — Bechs to første afhandlinger uddyber emnet. En oversættelse af nogle afsnit af prisopgaven er »Das semantische System der deutschen Modalverben«, trykt 1944, men først publiceret 1949 i den københavnske Lingvistikreds' skriftserie, f.ø. uden nogen antydning af forholdet til prisopgaven. Vægtigere er den lille bog på kun 28 sider »Grundzüge der semantischen Entwicklungsgeschichte der hochdeutschen Modalverba«, som udkom 1951 i vort Selskabs Historisk-filologiske meddelelser.

Den første afhandling indleder gennemgangen af de seks modalverber, for de fems vedkommende med een eller to almene definitioner. Derefter erklærer Bech kategorisk, alle fem gange med ordret samme formulering: »Der kunne opstilles en meget lang, ja teoretisk set uendelig lang række af betydningsvarianter. Det ville dog være spildt møje, da de allerede finder en tilstrækkelig forklaring i »hoveddefinitionerne««.

Jeg citerer denne formulering, fordi den er så typisk for hele Gunnar Bechs synsmåde. Traditionelt har den sprogvidenskabelige beskæftigelse med ordbetydninger mest sigtet mod en analyse af de enkelte ords forskellige betydninger, ofte ned til de fineste afskygninger. Endvidere har man afvejet det indbyrdes forhold mellem betydningsnuancerne synkronisk og diakronisk, eventuelt også kontrastivt overfor andre sprog. Resultaterne er især nedfældet i de store ordbøger, hvor beskrivelsen af et enkelt ords betydninger, grammatiske kombinationsmuligheder og historiske udvikling kan svulme op til et omfang svarende til en bog på flere hundrede sider; således i Grimms Deutsches Wörterbuch.

Gunnar Bechs metode indebærer en reaktion mod denne positivistiske fortællelse i detaljen. Han var som en række af de dygtigste danske lingvister fra hans generation stærkt påvirket af den Hjelmlevske udformning af den strukturelle lingvistik (glossematikken). Bech stod som andre

overfor den vanskelige opgave at anvende det af Hjelmlev skabte abstrakte definitionssystem på et konkret sprogligt materiale. Strukturalismens metoder kunne forholdsvis let appliceres på beskrivelsen af de forskellige sprog og dialekters lydssystemer, og har netop her betydet afgørende landvindinger. Flexionsformerne og syntaksen (d.v.s. grammatikken i gammeldags forstand) havde altid været opstillet i systemer/strukturer. Men netop betydningslæren var det yderst vanskeligt at få presset ind i slige abstrakte systemer, skønt Hjelmlev hævdede, at det principielt måtte være muligt.

Gunnar Bechs afhandlinger om de tyske modalverber har på et konkret, men rigtignok meget begrænset felt vist, at det er muligt at reducere betydningsindholdet af disse verber til nogle abstrakte formler (»indholdsfigurer«), ved at opstille oppositionerne: 1) nødvendighed/mulighed; 2) intrasubjektiv/extrasubjektiv lokalisering af modalfaktoren; 3) kausalitet/autonomi. Ved hjælp af disse begreber afgrænser han verberne indbyrdes og søger endvidere at bestemme de forskydninger, som deres betydninger er undergået i løbet af århundrederne.

Man kan på sæt og vis jævnføre Bech's forenkledte analyse, der som nævnt er en reaktion mod den endeløse findeling af betydningsnuancerne, med den meget frugtbare forenkling, der i lydlæren slog igennem med fonembegrebet, der reducerede et meget stort antal af lydlige varianter til de for sprogsystemet relevante størrelser. — Bech gør ikke opmærksom på, at den abstraherende systematisering af betydningsindholdet kun vanskeligt, hvis overhovedet, lader sig overføre til større dele af ordforrådet. Systematiseringen kunne med held gennemføres netop med en vel afgrænset klasse som modalverberne, fordi dens egentlige funktion er af »grammatisk« art, dette til forskel fra andre verber, for slet ikke at tale om substantiverne. — Foruden den centrale diskussion om modalverbernes indholdskomponenter findes i bogen fine, meget skarpsindige analyser af deres funktion i oldhøjtyske og middelhøjtyske tekster. — Det kan endnu tilføjes, at Bechs afhandlinger om modalverberne affødte en med megen bitterhed ført polemik med Uppsala-germanisten Lars Hermodsson.

Bechs hovedværk er »Studien über das deutsche verbum infinitum«, bd. 1 + 2 (1955 + 57; i Videnskabernes Selskabs historisk-filologiske meddelelser). Det er til en vis grad en fortsættelse af afhandlingerne om modalverberne; disse danner jo syntaktisk en særklasse, ved at de regelmæssigt (som kun nogle få andre verber) forbindes med infinitiv uden *zu* (som de tilsvarende verber på dansk forbindes med infinitiv uden *at*).

Målet for Bechs studier er at analysere de konstruktioner, som infinitiv og participium indgår i. Han opstiller et skema, som afviger fra det traditionelle, og som ved første øjekast kan forekomme lidt søgt:

	1. trin	2. trin
	supinum	particip
1. status	<i>lieben</i>	(<i>ein</i>) <i>liebend-er</i>
2. status	<i>zu lieben</i>	(<i>ein</i>) <i>zu lieben-d-er</i>
3. status	<i>geliebt</i>	(<i>ein</i>) <i>geliebt-er</i>

Ud fra tilvante forestillinger er det påfaldende, at perf.part.formen *geliebt* her dels bestemmes som particip og derfor stilles på række med præ.s.part.*liebend*; dels opfattes som supinum og stilles på linie med infinitiven. Men Bech fremfører en række indlysende argumenter for sin opstilling i en redegørelse, der tilmed er let forståelig også for den, der ikke er trænet i strukturalismens abstrakte terminologi. Ganske kort refereret: de tre participiumsformer adskiller sig fra supinumsformerne ved, at de forbindes med de samme »morfematiske kategorier« som adjektiverne (genus/kasus/numerus/deklinationsart (stærk + svag)/komparation); ovenikøbet med de samme morfemer (endelser) som adjektiverne. Derimod kan de tre supinumsformer ikke flekteres. Status kan ved supinum til en vis grad paralleliseres med kasuskategorien: hver af de tre status styres af bestemte verber, også af substantiver/adjektiver/præpositioner, svarende til at et verbum eller en præposition styrer et nomen i akkusativ, dativ eller genitiv: 1. status: *er will arbeiten*; 2. status: *er wünscht zu arbeiten*; 3. status: *er hat gearbeitet/er ist gelaufen/er wird geliebt*. Bech viser, at der hersker kongruens, fx. på den måde at kun former i samme status kan forbindes med *und*: *kommen und gehen*, eller *zu kommen und zu gehen*, eller *gekommen und gegangen* — derimod aldrig **kommen und zu gehen*, osv. Dette svarer nøje til forholdene ved kasus; man kan sige: *ich kenne den dichter und den arzt; mit dem dichter und dem arzt*; men forbindelsen **den dichter und dem arzt* er ikke mulig. — Statusvalget ved supinum er således bestemt ved rektions- og kongruensrelation; og derfor er status her et morfem, efter Hjelmslev forstået som indholdselement. Derimod adskiller kategorien participium sig fra supinum ved, at der ved participierne hverken findes rektion eller kongruens. — Den her kun skitserede, værdifulde indførelse af kategorien status er, så vidt jeg kan skønne, Gunnar Bechs fortjeneste.

I de følgende kapitler undersøger han gennem en lang række analyser, hvorledes inf./part.(=supinum) forholder sig til sætningsleddene i det styrende verbumbes feld. Princippet fremgår af følgende særdeles enkle sætninger:

1. *wir müssen gehen*
2. *wir sehen ihn gehen . .*
3. *wir befehlen ihm zu gehen*
4. *wir werden gelobt*
5. *wir haben ihn gelobt.*

Det er klart, at *wir* i alle 5 sætninger er grammatisk subjekt til de finite verbalformer *müssen/sehen/befehlen/werden/haben*. Men samtidig står *wir* i sætning nr. 1 også i et subjektforhold (»logisk subjekt«) til *gehen*. Anderledes i sætning 2+3; her er henholdsvis akk.objektet *ihn* og dat.objektet *ihm* logisk subjektet til *gehen*. I sætning 4 er *wir* »logisk objekt« til *gelobt*, men i sætning 5 er akk.objektet *ihn* objekt til *gelobt*.

Denne her stærkt forkortede opstilling er umiddelbart indlysende, og der er ikke noget nyt i det. Bech siger, den beror på »eine intuitive ein-sicht«. En væsentlig del af de følgende kapitler går nu ud på at påvise, at dette intuitive skøn kan underbygges ved en funktionel beskrivelse. Han anfører en række forbindelser (især reflexiv- og upersonlige konstruktioner), hvor relationerne mellem sætningsleddene fremkalder differenterende sproglige udtryk. Bech når frem til mange interessante bestemmelser, også vedrørende sætningsfelter, ordstilling, adverbialleds aspekter m. m., som alle knytter sig til en funktionsanalyse af supinums-konstruktionerne. For læseren er det velgørende, at disse til dels udviklede tankegange bliver fremstillet meget klart; Bech begynder altid med ganske enkle eksempler med få sætningsled og går så pædagogisk skridt for skridt videre til højst komplicerede sætningsforbindelser. Synsmåden er den strukturalistiske; men hver eneste kategori underbygges ved konkrete belæg. Det er meget karakteristisk; for selvom Bechs forskning så afgjort var inspireret af Hjelmlev og diskussionerne i Lingvistik-kredsen, så kunne han godt lejlighedsvis give udtryk for en vis ringeagt over for alt for spekulative påstande, når de ikke blev verificeret på et sprogligt materiale.

Man tør sige, at Bech levede op til idealet om at føre en undersøgelse til bunds. Efter at han i 1. afsnit på godt 70 sider har gjort rede for sin metode og sine teoretiske erkendelser (som fremhævet med konkret eksemplificering), så bringer resten af bind 1 og hele 2. bind på i alt

325 sider en meget detaljeret analyse af de forskellige kombinationsmuligheder, hvor supinumsformerne, specielt infinitiven med eller uden *zu*, styres af verber, af verber i forbindelse med adverbier, eller hvor de er afhængige af substantiver/adjektiver/præpositioner. Han fremlægger et enormt materiale, idet han har excerperet ikke færre end 65 til dels omfangsrige prosatekster (ganske overvejende moderne romaner; enkelte værker fra forrige århundrede, endelig et par fagbøger) med henblik på de relevante konstruktioner. Det er ikke blot en materialesamling — så vidt jeg véd af enestående omfang i et strukturlingvistisk værk — den underkastes hele vejen en overbevisende klassificering og analyse. Det er nok værd at nævne, at Bech indrømmer, at enkelte eksempler kun vanskeligt lader sig indpasse i hans system. Dette overrasker jo ikke, når man husker på de mangfoldige variationsmuligheder i det sproglige udtryk, og at sproget vrimler med ulogiske og lunefulde afvigelser. Men som strukturalist stræber Bech naturligt nok efter en modsigelsesfri beskrivelse, og han har derfor i en senere afhandling taget sådan en »undtagelse« op til nærmere underøgelse («Grammatische Gesetze im Widerspruch»; *Lingua* 1963).

Bechs Studier over verbum infinitum har vundet megen anerkendelse i fagkredse. Dette gælder især i Norge og Danmark, hvor hans synspunkter og terminologi også benyttes ved universitetsundervisningen.

Til de nævnte publikationer slutter sig et par mindre afhandlinger, som søger at beskrive sætningsstrukturen i et abstrakt matematisk formelsprog. — Endvidere behandler Bech i en afhandling fra 1963 anvendelsen af præsens konjunktiv i 1. person singular på tysk. Det drejer sig om et ikke hyppigt forekommende, interessant særtilfælde, der synes at være undgået grammatikernes opmærksomhed. Undersøgelsen er baseret på et overbevisende belægsmateriale fra moderne tekster. — Noget lignende gælder for en afhandling året efter om de tyske sætningsforbindelser med *je — umso* og lign., hvori Bech giver en rimelig forklaring på syntaktiske ejendommeligheder ved denne og beslægtede konstruktioner.

De indtil nu omtalte arbejder vedrører moderne tysk syntaks og koncentrerer sig næsten alle om samme problemkompleks trods de store forskelle mellem ren abstraktion og konkret materialebehandling. Tilbage står nogle syntaktiske afhandlinger, som udreder problemer fra andre sprog. — Allerede i 1951 udkom disputatsen: »Zur syntax des tschechischen konjunktivs (mit einem anhang über den russischen konjunktiv)«. Som det fremgår af titlen, gælder undersøgelsen også her et centralt emne indenfor verbalsyntaksen. Metoden er den samme som den, han

senere anvender ved analysen af tyske verbalkonstruktioner. Han søger ikke at bestemme konjunktivens »betydning«, som der har været en lang, men meget omdisputeret tradition for i de klassiske sprogs grammatik, videreført til de moderne sprog, f.s.v. de har et udbygget konjunktivsystem (de romanske sprog, de ældre trin af de germanske sprog samt moderne tysk og islandsk). Imidlertid er de moderne slaviske sprogs konjunktiv formelt af helt anden karakter, udtrykkes ved forskellige typer af omskrivning, på tjekkisk omtrent som tyske sætninger, der omskrives med *würde*.

Bech kom ind på emnet inspireret af en bemærkning fra Pragerstrukturalisten S. Karcevskij, at modussyntaksen i russisk og tjekkisk ikke havde været studeret systematisk, og at den burde undersøges metodisk. Bech samlede et omfattende, helt nutidigt materiale under sit studieophold i Prag. I disputatsen bliver det fremlagt i stringent form. Udgangspunktet er som ellers Hjelmsslevs sprogteori med intensiv benyttelse af hans katalysebegreb. Bech opstiller de syntaktiske kombinationer, der medfører anvendelse af konjunktiv. Tekstenheder, der står i konjunktiv, eller som ækvivalerer med konjunktiviske sætninger, kalder han for *z-felter*. Endvidere skelner han mellem afhængig og uafhængig konjunktiv. Den afhængige står i bisætninger og forudsætter en sætning eller et udtryk, som »styrer« konjunktiv. Det styrende element kalder han *z-konstituent*, den deraf afhængige konjunktiv et *z-felt*. Denne afhængige konjunktiv sidestiller han (på indholdssiden!) med tysk konjunktiv/fransk subjunctif, mens den uafhængige konjunktiv i de hovedsætninger, der styrer en hypotetisk betingelsesbisætning, på indholdssiden svarer til tysk/fransk konditionalis. En særlig ejendommelighed ved den tjekkiske konjunktivs syntaks er det, at der i bisætninger gennem ordstillingen markeres en tydelig forskel mellem afhængig og uafhængig konjunktiv. Bogen udmærker sig ved den intense analyse af de mange forskellige sætningstyper og ved sit store belægsmateriale.

Fremstillingen er klar, men man kan ikke påstå, at forfatteren har gjort den lettilgængelig for læseren (dette gælder også for slavister). Når man jævnfører med Studierne over de tyske infinite verbalformer kun få år senere, bliver det tydeligt, at undervisningserfaringerne fra Universitetet har været gavnlige for Bechs evne til at formulere udviklede tankegange på en almenfattelig måde.

Alle hidtil omtalte arbejder falder indenfor verbalsyntaksen; men Bech har også skrevet et par afhandlinger, der vedrører andre syntaktiske problemer. Vigtigst er en kortfattet, men dybtgående fremstilling af

det nederlandske pronominaladverbium. Det svarer stort set til det danske såkaldte »formelle (eller »foreløbige«) subjekt« *der*. I de skandinaviske sprog og på engelsk og altså også nederlandsk findes to forskellige »upersonlige« konstruktioner, som indledes med henholdsvis *det/der, it/there, het/er*; på dansk fx. *det blæser/der blæser en kold vind; det er min mand/der står en mand i haven*. Fordelingen mellem *det-* og *der-*konstruktionerne følger i hvert af sprogene udviklede, for ikke at sige ret vilkårlige regler. I vid udstrækning er distributionen den samme i de tre sprog, men der er dog markante forskelle. Højtysk adskiller sig fra de andre germanske sprog ved kun at bruge *es* i alle upersonlige sætninger (*es weht (ein kalter wind); es steht ein mann im garten*).

Det er klart, at grammatikerne indgående har beskæftiget sig med disse sætningstyper; det gælder især for *det/der*-konstruktionerne i de nordiske sprog. Bech opstiller først et skema, hvori han paralleliserer de demonstrative adverbier med de tilsvarende pronominer:

<i>hier</i>	<i>deze</i>	
<i>daar</i>	<i>die</i>	(demonstrativt trykstærkt)
<i>er</i>	<i>de</i>	(artikel), <i>hij</i> (tryksvagt)

Ligesom artiklen *de* er den trykssvage variant af det demonstrative *die*, er *daar* blevet til *er* i trykssvag stilling; ganske som på dansk, hvor *der* i de upersonlige konstruktioner er opstået det demonstrative *dér*; fx *der står en mand i haven*, oprindeligt: *dér står en mand i haven*.

Bech giver en fyldig og koncis fremstilling af de udviklede regler, der gælder for de nederlandske upersonlige konstruktioner; stort set følger han de grammatiske håndbøger. Nyt er hans forsøg på at karakterisere disse sætninger ud fra nyere lingvistiske synspunkter. For den vigtigste af konstruktionerne, hvor *er* fungerer som såkaldt »foreløbigt (formelt) subjekt«, foreslår han den rammende betegnelse »repletiv«: *er/het* har kun den funktion at udfylde en plads (subjektets) i sætningsskemaet. Det er karakteristisk for moderne grammatiske analyser, at ordstillingsproblemer har spillet en væsentlig rolle. Det hænger bl. a. sammen med, at ordstillingen (sætningens »topologiske struktur«) i sprog som dansk/engelsk/hollandsk har erstattet de funktioner, som i græsk/latin/tysk/russisk udtrykkes ved kasus. Det fører uundgåeligt til vanskeligheder ved bestemmelse af sætningssleddene i de upersonlige konstruktioner, når man som lingvisterne af Hjelmslevs skole strikte vil holde sig til rent formelle kriterier og ikke inddrage »betydningerne«. Paul Diderichsen, som Bech henviser til, foreslog at analysere en sætning som: *der stod en mand*

i haven efter ordstillingen: *der* subjekt, *en mand* objekt. Det er konsekvent, men kan føre til ganske uholdbare slutninger. Bech følger Diderichsen et godt stykke — men den nederlandske sætningsstruktur fremtvinger en anden analyse, der må forekomme langt rimeligere. Bech kalder det repletive *er* i den tilsvarende nederlandske sætning: *er stond een man in de tuin* for topisk subjekt og *een man* for grammatisk subjekt. Sagen er, at hollandsk sætter verbet i plural, hvis det »grammatiske subjekt« står i plural: *er stonden twee mannen in de tuin*. Nutids dansk har jo opgivet numerusforskellen i verbalbøjningen. — Bech følger dog Diderichsen et godt stykke ved at sige, at det »grammatiske subjekt« samtidig er »topisk objekt«. Det sker ud fra begrebet isomorfi, idet han jævnfører sætningerne: *er stond een man in de tuin*.

og: *ik sag een man in de tuin*.

Der er mange andre interessante iagttagelser og analyser i den kortfattede fremstilling.

De hidtil omtalte syntaktiske afhandlinger må betegnes som Bechs vigtigste videnskabelige indsats: de er næsten alle skrevet i 50erne. En række andre artikler (i alt 13) beskæftiger sig hovedsageligt med verbernes og substantivernes morfologi og etymologi, indenfor moderne og ældre tysk samt andre germanske oldsprog. De fleste er fra 60erne og er ganske korte (3—5 sider, et par lidt længere). — Hovedparten af fleksionsformerne i de germanske sprog har fundet en holdbar forklaring gennem den traditionelle sproghistoriske forskning. Men enkelte former er meget genstridige og har fremkaldt en lang række tydninger — hvilket som regel er et sikkert tegn på, at det foreliggende materiale ikke muliggør nogen overbevisende løsning. Bech har følt sig tiltrukket af disse problemer, vel netop fordi de er så intrikate. Hans kritik af forgængernes forslag er kort og klar, bevisførelsen for hans egne teser ligeså. I det sidste årti beskæftigede han sig overvejende med sproghistoriske temaer.

Hans metode er den traditionelle, når det drejer sig om rekonstruktionen af fællesformlerne. Konklusionerne drages ved hjælp af analogiske proportionsdannelser. Selve fremstillingen er gennemgående yderst knap; det gælder dog ikke de opstillede skemaer, der danner basis for de analogiske slutninger: intet led bliver sprunget over, for at bevisførelsen skal fremtræde så bindende som muligt. Ligesom hans syntaktiske forskning var centreret om verbernes relationer, er også Bechs morfologiske studier overvejende rettet mod verbalfleksionen. Dette gælder flere af de omtalte små artikler, men fremfor alt for tre lidt større afhandlinger, som udkom i vort Selskabs Historisk-filologiske Meddelelser. De indeholder

forklaringsforsøg på visse præteritum/perfekt-former i germansk og slavisk/litauisk/græsk.

Den første behandler oprindelsen til det germanske svage præteritum: »Die Entstehung des schwachen Präteritums« (1963). De svage verber på germansk er så langt den talrigeste gruppe; de er i princippet sekundære, afledt af nominer eller verber, og de danner på samtlige germanske sprog, fra den ældste overlevering og til i dag, deres datid ved et dentalsuffiks; fx:

gotisk	<i>salb-ô-da</i>
oldhøjtysk	<i>salb-ô-ta</i>
tysk	<i>salb -te</i>
dansk	<i>salv-e -de.</i>

Dette tempusmorfem genfindes ikke på et eneste af de mange andre indoeuropæiske (ie.) sprog; det er altså en germansk innovation. Dens oprindelse er omstridt. Den ældste forklaring er fremsat af Grimm og Bopp og går ud på, at denne bøjning er opstået af en omskrevet tempusform med det (hjelpe)verbum, vi kender fra tysk *tun*, engelsk (*to*) *do*. Især de gotiske præteritum-ender støtter denne hypotese (got. *salb-ô-dêdun*, hvor *-dêdun* nøje svarer til oht. *tâtun* (»sie taten«), altså: »de salve gjorde«). Dertil kommer, at perifrastiske konstruktioner i en række ie. sprog rent faktisk har udviklet sig til nye flekterede tempora.

Imidlertid findes der lydlige anstødssten, som er vanskelige at komme udenom; det er grunden til, at der er fremsat en række andre hypoteser, hvoraf de fleste tager udgangspunkt i verbaladjektiver, som på ie. er afledt med *-t-*. Netop de germ. svage verbers perf.part. ender på *-t-*, således at det lå nær at jævnføre *-t-* i *er salbte* (< oht. *salbôta*) med *-t-* i *gesalbt* (< *gisalbôt*). Dette er også Bechs udgangspunkt. Han skiller de svage præteritumsformer i to elementer; fx gotisk *salbôd-a/skuld-a/maht-a/kunþ-a/wiss-a*. I de fem præteritumsformer er dentalen på gotisk og de andre germanske oldsprog identisk med dentalen i de af samme verbalstammer afledte adjektiver (ikke blot perf.part.) og verbalsubstantiver. Disse er afledt med ie. *-t-* og har gennemgået nøjagtig samme differentierede og let forklarlige udvikling på germansk. Bechs bevisførelse er på dette punkt mønstergyldig, mere konsekvent gennemført end vistnok hos nogen af forgængerne. — Derefter søger han at vise, hvordan endelserne kan sættes lig med dem i præteritum af verbet »*tun*«, hvis begyndelsesdental så går op i slutdentalen i initialkomponenten. Han

tvinges til at konstruere et meget stort antal hypotetiske former for at få endelserne til at passe til sin teori. Dette indrømmer han selv; i sin redegørelse for disse analogiske omformninger går han som altid systematisk frem, han springer ikke noget mellemlid over. Alligevel har man svært ved at undertrykke en vis skepsis, måske netop, fordi Bechs bevisførelse ikke på noget punkt glider let hen over og dermed tilslører vanskelighederne. — Hans lærer Hammerich, der selv mange år forinden havde fremsat en anden hypotese om det svage præteritums oprindelse, anerkender i en artikel om Bechs afhandling forfatterens originalitet og skarp-sindighed. Trods en del positive formuleringer retter Hammerich en skarp, vel nok lovlig skarp kritik mod Bechs »rein mathematische Kombination, ohne Beziehungen zur geschichtlichen Wirklichkeit oder Wahrscheinlichkeit«. — Bech reagerede med et ubehersket modangreb på Hammerichs tese.

1969 udgav Bech en afhandling om det germanske reduplicerede præteritum. Medens det i det foregående omtalte svage præteritum er en germansk nydannelse, repræsenterer det stærke præteritum (dansk *give: gav; lade:lod*) en fortsættelse af det ie. perfektum, idet dog nogle former går tilbage til ie. aorist. På ie. blev perfektum foruden ved aflyd og specielle personendelser dannet ved reduplikation; således regelmæssigt på sanskrit og græsk; i relikter på latin:

tend-ô »spænder«
te-tend-i
cad-ô »falder«
ce-cid-i

På germansk som på latin har de fleste verber meget tidligt mistet reduplikationen. Den er bevaret i den 7. klasse på gotisk:

hald-an »holde«
he-hald (stavet: *haihald*)
lêt -an »lade«
le -lôt (stavet: *lailot*)

De tilsvarende verber bøjes i de andre germanske sprog med aflyd uden reduplikation (tysk *halten:hielt*; dansk *lade:lod*). Dette er en bemærkelsesværdig fælles nord- og vestgermansk innovation; som type repræsenterer den en tilpasning til de øvrige klasser af stærke verber, men det er ikke lykkedes at forklare oprindelsen til dens præteritumsvokal (som regel *ê*²). Nogle få påfaldende præteritumsformer i oldislandsk (*sera*

»jeg såede« o.a.) fortsætter reduplicerede former; også på oldengelsk findes enkelte mindelser (*heht* »han hed«, *leort* »han lod«), mens oldhøjtysk kun har et par sporadiske belæg, der ser ud som skrivfejl, men dog nok er relikter af den oprindelige reduplikation.

Bech søger at forklare såvel de nord- og vestgermanske normalformer som de ejendommelige relikterformer ud fra en og samme konception. Mens reduplikationen oprindelig, og endnu (eller igen) på gotisk, opfattes som præfiks, så skete der ifølge Bech en omfortolkning, efter at stammestavelsens initialkonsonant i henhold til Verners lov var blevet forandret efter følgende mønster:

- 1) germ **sê-an*
 **se-sô* bliver til
- 2) **sê-an*
 **se-zô* (> *sera* i oldislandsk)

Da stammeforlyd i samtlige verber er identisk i alle fleksionsformer, vil det være naturligt i skema 2 at regne reduplikationsstavelsens *s* for parallelt med *s*- i præsens; altså

- 3) **s* *ê-an*
 **s(ez)ô*

Således er i hvert fald den oldislandske form opfattet. Dette infiks *-ez-* overfører Bech så som fleksionselement til samtlige verber i denne klasse. Han må regne med et meget stort antal af analogidannelser og kan ad denne vej også forklare den lydige udvikling til *ê²* som »aflydsvokal« i nord- og vestgermansk. Det er en helt igennem original hypotese; bevisførelsen er atter gennemført stringent og skarpsindigt; værdifuldt er det især, at Bechs tolkning dækker både de gotiske, de normale nord- og vestgermanske former og relikterne.

En direkte fortsættelse af de to bøger om de germanske præterita foreligger i Bechs sidste bog: »Beiträge zur genetischen idg. Verbalmorphologie« (1971). Kapitel 1–3 beskæftiger sig med forskellige præteritumsformer fra andre ie. sprog: kap. 1+2 udførligt med imperfekt og aorist på oldslavisk og litauisk; kap. 3 med den græske dentalaorist (i passiv). Fælles for disse tempusformer er, at de ligesom det germanske svage præteritum er nydannelser indenfor deres sprogæt. Bechs forklaringsmodeller er metodisk de samme som i afhandlingerne om det germanske præteritum. Både det litauiske imperfekt og den græske den-

talaorist forklarer Bech som afledt med former af ie. **dhê-/dhô-* (svarende til tysk *tun*), ligesom det germanske svage præteritum. Det sidste kapitel gør i en tildels meget abstraherende terminologi rede for Bechs principielle overvejelser over reduplikation og innovation, hvor han især dvæler ved de udviklede former, som **dhê-/dhô-* udvikler i de forskellige ie. sprog.

De tre sproghistoriske bøger, der med samme metode prøver at løse problemer i de germanske og andre ie. præteritumsdannelser, udmærker sig som fremhævet ved grundig viden, originalitet, stringens, skarpsindighed. Teserne er som altid hos Bech noget udspekulerede, og man kan have sine tvivl om sandsynligheden. Bech har selv været klar over dette — men i forordet til den sidste bog hævder han sine synspunkter i en meget absolut formulering: »Ich sehe mehrere Einwände voraus, u.a. den, man möge nicht an die Möglichkeit glauben, daß eine morphologische Eigentümlichkeit einer ziemlich geringen Anzahl von Wörtern bei unzähligen anderen nachgebildet werden könne. Glaubensbekenntnisse gehören aber nicht in die Sprachwissenschaft. Es kommt hier erstens auf die Strenge und Konsequenz der Methode an, zweitens darauf, wieweit sonst unverständliche Erscheinungen durch das betreffende Erklärungsprinzip verständlich werden«.

Det er tragisk, at Bechs produktive virke brat blev afbrudt af den langvarige, invaliderende sygdom. — Det var en stor glæde for ham, at kolleger og elever fra Københavns Universitet på hans 60-års-dag, knap eet år før hans død, overrakte ham et omfangsrigt festskrift med mange vægtige bidrag af uden- og indenlandske videnskabsmænd og med en bibliografi over hans skrifter. — 1961 fik han tildelt Augustinusprisen, og allerede i 1962 blev han indvalgt i vort Selskab, hvor han i 1963 og 1970 gav meddelelser om sine præteritumsstudier.

Æret være hans minde!